

УДК 373.66:378 (94)

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ АВСТРАЛІЙСЬКОГО ДОСВІДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ

Слозанська Ганна Іванівна
м.Тернопіль

У статті розкрито організаційні аспекти реалізації прогресивних ідей австралійського досвіду підготовки соціальних працівників в освітньому просторі України: удосконалення технологій професійної підготовки; забезпечення професійного зростання соціальних працівників за рахунок упровадження програм післядипломної освіти; налагодження партнерської співпраці між вищими навчальними закладами і соціальними установами; зростання ролі Асоціації Соціальних Працівників у ліцензуванні й акредитації програм соціальної освіти і професійної діяльності фахівців.

Ключові слова: соціальна робота, соціальна діяльність, соціальний працівник, професійна підготовка соціальних працівників.

В епоху глобалізації Україна разом з іншими країнами світу прагне до оптимальної сумісності освітніх систем. Це дозволить скористатися перевагами культурної різноманітності, відмінностями у традиціях викладання, постійно підвищувати якість освітніх послуг та полегшити мобільність студентів і викладачів. Можливість для реалізації даних ідей забезпечує процес євроінтеграції, який передбачає створення загальноєвропейського освітнього і наукового простору на основі розроблення єдиних критеріїв і стандартів у галузі освіти та науки з метою визнання уніфікованих освітньо-кваліфікаційних рівнів освіти, вимог до абітурієнтів, термінів навчання, навчальних планів, програм, кваліфікацій, дипломів і додатків до них.

Разом з тим, перед усіма країнами світу постає головне питання: не просто створити нову єдину для всіх систему освіти, а шукати різні форми інтеграції, які б дозволили зберегти багатоглибі напрацювання держав та регіонів, що виражаються в різноманітних системах, нормах, структурах, змісті тощо. Саме тому, в основі розвитку освітньої системи майже всіх країн глобалізованого світу лежить концепція полікуртурності.

Здійснити аналіз використання прогресивних ідей професійної підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах Австралії в освітньому просторі України.

Основний зміст. На сучасному етапі, коли вітчизняна система освіти перебуває у процесі перебудови у контексті Болонського процесу, існує необхідність в аналізі досвіду тих країн, які вже пройшли цей етап і активно використовують нові принципи і методи у вищій освіті та на основі їх напрацювань впроваджувати раціонально своє [2, с. 44]. Вважаємо, що саме тому корис-

ним для України є досвід Австралії, яка значно раніше пройшла процес адаптації своєї системи соціальної освіти до сучасної світової (у тому числі і загальноєвропейської) моделі і досягла у цьому контексті значних успіхів.

Беручи до уваги схожість реформаційних процесів у сферах професійної підготовки соціальних працівників України та Австралії, вважаємо за доцільне здійснити короткий порівняльний аналіз систем соціальної освіти та виокремити можливі шляхи адаптації позитивних австралійських ідей у вітчизняній освітній практиці.

Як свідчить здійснений нами аналіз систем професійної підготовки соціальних працівників, Австралія й Україна мають багато спільного. Для обох країн характерним є багаторівнева система підготовки фахівців соціальної роботи у вищих навчальних закладах (в Австралії таку підготовку реалізують Школи соціальної роботи, які є підрозділами університетів, а в Україні – кафедри, структурні підрозділи університету), що передбачає підготовку відповідних фахівців за освітньо-професійними програмами бакалаврату, магістратури, докторантури та післядипломної освіти і дозволяє забезпечити неперервність навчання.

Значимо, що для усіх європейських країн, як і для США, Канади та Австралії спільною є структура професійної підготовки соціальних працівників, яка включає два основні рівні: бакалаврат (термін навчання 3-4 роки) і магістратуру (1-2 роки). Третім вищим щаблем професійної підготовки соціальних працівників є докторантура, навчання в якій триває три роки.

Керівництво навчальними закладами з підготовки фахівців соціальної роботи на загальнодержавному рівні в Україні здійснює Міністерство освіти і науки, молоді і спорту, а в Австралії – Асоціація Соціальних Працівників за підтримки Міністерства освіти, працевлаштування, професійної підготовки і молодіжної політики. Основним завданням Асоціації є розробка професійних стандартів підготовки соціальних працівників різних освітньо-кваліфікаційних рівнів та вимог до практичної підготовки соціальних працівників [1]. Характерним для Австралії є значна автономія навчальних закладів у процесі підготовки соціальних працівників.

Реорганізація системи вищої освіти Австралії та України згідно вимог Болонського процесу базується на спільних принципах прозорості, систематичності, мобільності, гнучкості та індивідуального підходу до студента.

Важливим кроком у реформуванні системи соціальної освіти, як для України так і для Австралії, стала робота над стандартизацією навчання за трансферною системою європейських кредитів (ECTS), яка забезпечує підвищення рівня мобільності студентів як у часі (можливість вибору індивідуального темпу навчання), так і у просторі (послідовне навчання у різних вищих навчальних закладах).

Австралія, на відміну від України, досягла значних успіхів у процесі створення програм підготовки соціальних працівників різних освітньо-кваліфікаційних рівнів, які дозволяють студентам самостійно регулювати тривалість навчання (програми інтенсивної, дистанційної та заочної форм навчання). Для України ця проблема є актуальною. Вона реалізується шляхом упровадження заочної, дистанційної форм навчання, а також індивідуальних планів і графіків навчального процесу.

Гнучкість системи професійної підготовки соціальних працівників в Австралії здійснюється за рахунок існування чіткої системи перезарахування кредитів, тісної співпраці між вищими навчальними закладами та організації програм міжнародного обміну. В Україні потребує вдосконалення механізм переходу студентів з одного освітньо-кваліфікаційного рівня на інший та затвердження державних стандартів у сфері реалізації соціальної освіти.

Впровадження єдиної трансферної системи кредитів (ECTS) вирішує багато питань, що стосуються залучення іноземних громадян до навчання за програмами з соціальної роботи. Однак, на відміну від України, де існує чітка схема розподілу кредитів та кількості годин, що відповідають 1 кредиту (36 годин = 1 європейському кредиту), в Австралії кожен викладач самостійно визначає кількість годин (залежно від ступеня важкості навчального матеріалу), що дорівнюють 1 кредиту. Винятком є магістратура, де Школами соціальної роботи визначено: 1 європейський кредит = 1 год. (50 хв.) лекції, 2 год. семінарських занять, або 2-3 год. лабораторних занять на тиждень [5].

Порівняльний аналіз навчальних дисциплін, що вивчаються у навчальних закладах з підготовки соціальних працівників різних освітньо-кваліфікаційних рівнів Австралії та України свідчить про відсутність єдиних підходів до організації змісту навчання майбутніх фахівців соціальної роботи. В Україні, на відміну від Австралії, до освітнього стандарту підготовки соціальних працівників, окрім спеціальних і фахових дисциплін, входять і загальноосвітні, гуманітарні, фундаментальні та соціально-економічні предмети. Так, аналіз навчальних програм підготовки соціальних працівників освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр у вітчизняних навчальних закладах свідчить, що до обов'язкового мінімуму входять наступні блоки навчальних дисциплін: гуманітарні, на які відводиться близько 15-25% навчального навантаження; фундаментальні, що охоплюють не більше 15% навчального часу; професійно-орієнтовані – біля 15%. Професійно-орієнтовані дисципліни за переліком програми, дисципліни за вибором навчального закладу та предмети за вільним вибором студента входять до блоку вибіркових дисциплін і займають від 20 до 30 % навчального часу; не більше 15 % навчального навантаження відводять на практичну підготовку студентів [1]. Такий підхід до організації професійної підготовки фахівців соціальної роботи свідчить про теоретичне спрямування навчального процесу та недостатню увагу до практичної підготовки. Відповідно, вітчизняною системою соціальної освіти передбачено підготовку соціальних працівників-теоретиків, які мають можливість вдосконалити свої практичні навички у процесі професійної діяльності.

Аналіз професійної підготовки соціальних працівників освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр у Школах соціальної роботи Австралії свідчить про практичну спрямованість навчання студентів, оскільки на практику припадає 30-40% обсягу навчального навантаження. Навчальними планами освітньо-професійних програм бакалаврату з соціальної роботи передбачено від 20 до 60 % навчального часу (залежно від Школи

соціальної роботи) на вивчення дисциплін обов'язкового блоку, і від 0 до 50% навчального навантаження відведено на опанування предметів за вибором (це зумовлено тим, що окремими Школами не передбачено вивчення вибіркових дисциплін на рівні бакалаврату).

Загалом, аналіз навчальних дисциплін, що вивчаються за програмами бакалаврату з соціальної роботи у вітчизняних навчальних закладах і вищих навчальних закладах Австралії свідчить про значні розбіжності у базовій професійній підготовці соціальних працівників. Відмінність полягає у відсутності навчальних дисциплін гуманітарного і фундаментального циклів, прикладний та практичний характер навчальних дисциплін, що входять в блок вибіркових предметів у навчальних планах бакалаврату Шкіл соціальної роботи Австралії. Включення у програми підготовки соціальних працівників-бакалаврів таких предметів, як “Поведінка людини у соціальному середовищі”, “Навички спілкування в соціальній роботі”, “Суспільна робота”, “Організаційні аспекти в практиці”, “Людський ризик і групи ризику”, “Людські права та суспільні проблеми”, “Розуміння професійної допомоги” як обов'язкових, та “Сучасні культурні проблеми”, “Емпіричні соціологічні методи”, “Гендерні проблеми”, “Глобальні перетворення”, “Соціальна нерівність”, “Влада, політика і суспільство”, “Гендер в культурному контексті” як вибіркових [3; 4; 5], що не є характерним для України, де дисципліни подібного спрямування входять в програми підготовки магістрів з соціальної роботи або не викладаються зовсім.

Разом з тим, незважаючи на суттєві розбіжності у структурі навчальних планів професійної підготовки фахівців соціальної роботи освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр в Україні й Австралії, існує низка спільних рис. Зокрема, в навчальні плани бакалаврату Шкіл соціальної роботи Австралії включено навчальні дисципліни “Теорія і практика соціальної роботи”, “Соціальна робота з групами”, “Соціальна робота з індивідами і сім'ями”, “Практичні соціальна робота з громадою”, “Професійні цінності та етика”, “Планування у соціальній роботі”, “Методи дослідження”, “Соціальна робота і право”, вивчення яких сприяє розвитку у студентів професійних навичок, умінь планування, аналізу і управління у соціальній роботі [3; 4; 5]. В Україні дані предмети вивчаються студентами бакалаврату з соціальної роботи як окремі навчальні дисципліни або як комплексні теми входять в структуру інших.

Результати аналізу процесу становлення і розвитку системи соціальної освіти, детальне вивчення змісту та форм організації навчального процесу у вищих навчальних закладах з підготовки соціальних працівників, розгляд основних напрямів модернізації системи професійної підготовки фахівців соціальної роботи наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. дозволили виокремити такі прогресивні ідеї австралійського досвіду, які заслуговують на впровадження в систему соціальної освіти України:

1. Актуальним для України є удосконалення технологій професійної підготовки. Заслугує на увагу досвід Австралії у розробці та впровадженні механізмів діагностики професійної придатності претендентів на навчання за програмами підготовки соціальних працівників різних освітньо-кваліфікаційних рівнів. Необхідною умовою збереження на навчання за освітньо-професійними програмами з соціальної роботи у Школах соціальної роботи Австралії є: наявність документа про попередню освіту з високими балами успішності; проходження співбесіди на визначення професійної придатності абітурієнта; мотивація до навчання за програмами з соціальної роботи; досвід роботи (від 3 місяців до 2 років) у соціальних установах (для програм магістратури та докторантури). Крім цього, претендент на навчання у докторантурі має пройти три співбесіди з метою визначення придатності особи до обраної спеціальності та до здійснення наукового дослідження з соціальної роботи. Саме такий підхід до професійного відбору дозволяє захистити сфери діяльності соціальної роботи від “сторонніх людей” і дати можливість навчатися у Школі соціальної роботи найбільш

здібним та підготовленим особам для отримання диплома з соціальної роботи відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня.

На жаль, на сучасному етапі в Україні немає чіткої системи професійного відбору кандидатів на навчання за соціальними спеціальностями. Такий відбір проводиться на етапі вступу до навчального закладу в основному за результатами Зовнішнього незалежного тестування та балів шкільного атестату. Це дозволяє з'ясувати рейтинг успішності абітурієнта, а не виявити особисті риси, його мотивацію та професійну відповідність.

З метою забезпечення конкурентоспроможності України на світовому ринку освітніх послуг необхідно створити гармонізовану систему соціальної освіти, що дає можливість вибору не тільки напряму майбутньої підготовки, але й типу освітньо-кваліфікаційного рівня та спеціалізації. Необхідною базою може послужити досвід Австралії. Навчання за одним із чотирьох наявних типів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра з соціальної роботи у вищих навчальних закладах країни (базового, з відзнакою, комбінованого або подвійного) дозволяє скоротити термін навчання та отримати додаткову спеціальність ("Мистецтво і соціальна робота", "Соціальна робота і право", "Соціальна робота і теологія", "Соціальна робота і психологія", "Соціальна робота і соціальні науки", "Соціальна робота і соціальне планування" і "Соціальна робота і медичні науки").

Упровадження спареної спеціальності у бакалавраті є також актуальним для України. Це дозволить випускникам програм, які передбачають отримання диплома бакалавра з соціальної роботи та додаткової спеціальності, розширити діапазон можливого працевлаштування і покращити якість наданих послуг клієнтам соціальних служб (наприклад, фахівець соціальної роботи і права зможе не тільки надати послуги соціального характеру, але й забезпечити кваліфіковану юридичну консультацію, а в окремих випадках – виступити юристом-правозахисником).

Заслугує на впровадження досвід Австралії щодо підготовки магістрів соціальної роботи, освітньо-професійними програмами якої передбачено вибір одного з двох напрямів професійної підготовки: 1) практичний, який передбачає отримання диплома магістра-практика з соціальної роботи та 2) дослідницький, що веде до оволодіння дипломом магістра-науковця з соціальної роботи. Останній (в окремих випадках диплом бакалавра з соціальної роботи з відзнакою) дає право продовжити навчання у докторантурі. Характерним для Австралії є наявність двох форматів освітньо-кваліфікаційного рівня доктора: 1) освітньо-кваліфікаційний рівень доктора з дослідження та 2) професійний освітньо-кваліфікаційний рівень доктора.

Наявність широкого спектру спеціалізацій у магістратурі Шкіл соціальної роботи Австралії дозволяє адресно й ефективно вирішувати індивідуальні, групові та суспільні проблеми. Вивчення австралійського досвіду підготовки магістрів за різними соціальними спеціалізаціями, які, в сучасних умовах, перебувають у стані зародження, сприятиме прискоренню їх запровадження в українському освітньому просторі. Розширення сфер спеціалізації соціальних працівників в Україні дозволить звужити коло їх обов'язків і підвищити рівень ефективності надання послуг.

Для вітчизняних закладів освіти заслуговує уваги австралійський досвід удосконалення освітньо-професійних програм підготовки соціальних працівників шляхом постійного вдосконалення змісту і впровадження інноваційних технологій. Розширення можливостей вибору дисциплін за інтересами студентів у Школах соціальної роботи Австралії (елективів – предметів, що обираються із списків, що пропонує даний навчальний заклад, або інші навчальні заклади країни) дозволяє не тільки поглибити знання з конкретної сфери діяльності соціальної роботи і задовольнити їх індивідуальні нахили та вподобання шляхом формування індивідуальних навчальних планів але й отримати додаткову спеціальність у рамках диплома або сертифіката післядипломної освіти.

2. Забезпечення неперервності процесу професійної підготовки соціальних працівників за рахунок упровадження ефективних програм післядипломної освіти, що є характерним для Австралії, дозволяє вдосконалювати професійні знання, вміння і навички кваліфікованих фахівців з соціальної роботи та отримати нову спеціальність або спеціалізацію. Залучення соціальних працівників до навчання за різними програмами післядипломної освіти, що передбачають дипломну підготовку (отримання дипломів або сертифікатів післядипломної освіти з соціальної роботи), курси підвищення кваліфікації та перекваліфікації, є обов'язковою умовою для отримання ліцензії на право здійснення практичної соціальної роботи. В Австралії після закінчення вищого навчального закладу та в процесі практичної діяльності, соціальний працівник зобов'язаний постійно вдосконалювати свої професійні знання, вміння і навички (брати участь у наукових конференціях, семінарах; опрацьовувати наукову та періодичну літературу з соціальної роботи; публікувати статті, підручники; залучатись до програм академічного навчання на базі Школи соціальної роботи) та щороку документально (шляхом здачі письмового звіту про виконану роботу) підтверджувати свою участь у програмах післядипломної освіти.

3. На особливу увагу заслуговує австралійський досвід упровадження партнерської співпраці між навчальними установами та соціальними організаціями і взаємної відповідальності за результативність цього процесу.

Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в Австралії побудована за принципом почергового навчання, що передбачає поєднання теоретичного навчання у вищих навчальних закладах і проходження практики у соціальних агентствах. У контексті вище сказаного, цікавим для впровадження в Україні є досвід Австралії щодо організації практичної підготовки соціальних працівників, а саме:

- укладення двосторонньої угоди між соціальною установою та студентом із зазначенням обов'язків обох сторін;

- участь у практичній підготовці, окрім студента, представників вищого навчального закладу (координатора практики) та бази практики (польового інструктора і супервізора завдань);

- можливість паралельного проходження студентами практики та проведення інтерактивного семінару, що сприятиме ефективному застосуванню теоретичних знань на практиці і надаватиме можливість для обміну досвідом та обговорення і вирішення проблемних і конфліктних ситуацій;

- наявність у студента робочого плану з польової практики, основними структурними компонентами якого були б розділи з інформацією про: основні цілі практичної підготовки та необхідні практичні навички і теоретичні знання для їх досягнення; знання, навички і вміння, які студент хоче отримати під час практики; заплановані види завдань та методи їх реалізації; розподіл діяльності студента під час практики; методи оцінювання практики;

- наявність спеціалізованої практики у магістратурі з соціальної роботи;

- підготовка професійного портфоліо з бази практики на рівні магістратури;

- щотижнева здача звіту польовим інструктором про роботу студента на практиці;

- виконання дослідницьких завдань рідного рівня складності;

- впровадження поетапного (проміжного та кінцевого) оцінювання практики координатором практики за погодженням із польовим інструктором.

В Австралії, на відміну від України, соціальні агентства проявляють високу готовність до прийому практикантів. Про це свідчить можливість вибору студентами – майбутніми соціальними працівниками – бази практики відповідно до своїх наукових та особистих інтересів.

Важливим для України є досвід використання у Школах

соціальної роботи Австралії різноманітних організаційних форм і методів навчання, що є інноваційними для вітчизняної системи: креативних, когнітивних методів організації навчальної діяльності, різних форм проміжного та підсумкового контролю (підготовку есе, звітів по вивчених предметах чи пройденої практики, наукових робіт, виконання письмових завдань, тестів і домашніх завдань, різного роду проектів, презентацій, контрольних завдань); активне використання on-line зв'язку, слухання лекцій по Інтернету, проведення консультацій викладачами Школи з допомогою використання Інтернет-технологій, пошук інформації в Інтернеті, робота з навчальною та довідковою літературою, підготовка звітів, розробка проектів та презентацій, виконання різних індивідуальних та групових вправ тощо.

Зразковим для наслідування в освітньому просторі України, є механізми соціального захисту студентів-майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах Австралії, а саме: стипендії для відмінників у навчанні, молодих науковців, соціальні стипендії, гранди, фінансова підтримка студентських організацій, виділення коштів на проведення наукових дослі-

джень, закупівлю необхідного навчально-методичного матеріалу, діяльність наукових лабораторій, створення оптимальних умов для навчання та проходження практики, проживання, працевлаштування студентів, соціальний захист студентів із числа дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування, осіб з особливими потребами, малозабезпечених молодих людей.

4. Актуальним для України є створення належної експертної установи стосовно ліцензування й акредитації освітньо-професійних програм і професійного зростання фахівців. Заслугує на увагу досвід Австралії, де Асоціація Соціальних Працівників є єдиним органом, що на законодавчому рівні здійснює моніторинг якості освітніх послуг шляхом акредитації освітньо-професійних програм Шкіл соціальної роботи; видає та оновлює ліцензії на право практичної діяльності професійним соціальним працівникам; визначає рівень професійної кваліфікації і сприяє післядипломній освіті відповідних фахівців.

Аналіз основних ідей австралійського досвіду підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах дасть змогу використати їх в умовах вдосконалення системи соціальної освіти України.

Література і джерела

1. Australian Association for Social Work & Welfare Education. A Handbook for Field Educators in Social Work and Social Welfare. The Field Educator Manual Project Group, Charles Sturt University – Riverina, 1991. – 102 p.
2. Bologna Seminar Council of Europe Higher Education Forum on Qualifications Frameworks. Directorate General IV: Education, Culture and Heritage, Youth and Sport. Council of Europe Headquarter, 11 – 12 October. – Strasbourg, 2012. – P.44.
3. James Cook University. Department of Social Work and Community Welfare. Courses Structure. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 12.05.2012: – <<http://www.jcu.edu.au/courses.html>>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
4. The University of Sidney. School of social work. Bachelor of Social Work. Handbook 2013. Program Structure [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 02.03.2013: – <http://www.usyd.edu.au/current_students/undergraduate/bsw/program_structure.shtml>. – Загол з екрану. – Мова англ.
5. University of Melbourne. History of School of Social Work [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 12.03.2013: – <http://www.socialwork.unimelb.edu.au/aboutus/history>>. – Загол з екрану. – Мова англ.

В статье раскрыты организационные аспекты реализации прогрессивных идей австралийского опыта подготовки социальных работников в образовательном пространстве Украины: усовершенствование технологий профессиональной подготовки, обеспечение профессионального роста социальных работников за счет внедрения программ последипломного образования; налаживания партнерского сотрудничества между высшими учебными заведениями и социальными учреждениями, рост роли Ассоциации Социальных работников в лицензировании и аккредитации программ социального образования и профессиональной деятельности специалистов.

Ключевые слова: социальная работа, социальная деятельность, социальный работник, профессиональная подготовка социальных работников.

The article deals with the organizational aspects of using of the progressive ideas of the Australian experience of social workers training in the educational space Ukraine: the improving of training technology, providing professional development of social workers by implementing programs of postgraduate education, establishing partnerships between universities and social institutions, the role of Association of Social Workers in the licensing and accreditation of social education and professional activity programs.

Key words: social work, social work, social worker, professional training of social workers.